

A TISZAI KULTÚRA CSONTVÁZLELETEI SZERENCSTAKTAFÖLDVÁRON

SZATHMÁRY LÁSZLÓ

1967-ben Kemenczei Tibor a későneolitikus tiszai kultúra telepét és temetkezését tárta fel Szerencs-Taktaföldvár lelőhelyen (*Kemenczei* 1968a, 1968b, *Kemenczei—Végh* 1969, *Korek* 1973). Az ásatás során négy melléklet nélküli csontváz temetkezés került felszínre:

Az 1. sír csontváza (tájolása É—D) zsugorított helyzetben bal oldalán fektült. A lábfejek és a lábszárak erősen fedve voltak okker festékkel. A combcsonton és a medencén halványabb festéknyomok látszottak.

A 2. sírban DNy—ÉK-i irányú zsugorított gyermekcsontváz volt.

A bolygatott 3. sírből rosszmegtartású csontvázleletek kerültek felszínre.

A 4. sírban (tájolása É—D) az elsőhöz hasonló módon csak a zsugorított váz alsó lábszárán voltak okkernyomok.

A miskolci Herman Ottó Múzeum embertani gyűjteményében a szerencs-taktaföldvári csontvázleletek 9 egységben (csomagban) voltak tárolva. Ezek közül négy egység leletei okoztak problémát; pontosabban az a tény, hogy két-két csomagon szerepelt az 1. sír és a 2. sír megjelölés. Ezeket átmenetileg 1/a, 1/b, 2/a, 2/b jelekkel láttam el. A különböző egyénekhez tartozó csontvázakat pedig a síroktól függetlenül számoztam. Az egyének elkülönítése a nem, az elhalálzási kor és a csontvázlemek izesülése alapján különösebb nehézséget nem okozott. Az 1/a csomagban egy férfi (N° 1) hiányos és töredékes váza, egy 7—9 éves gyermek femurja (N° 2), egy tibia (N° 3) és egy gyermek homlokcsontjának töredéke volt. Az 1/b csomagban egy férfi femurt (N° 6), egy férfi tibiát (N° 7) találtam, melyek összetartozása valószínűtlen. E gyűjteményi egység zömét egy a koponya kivételével majdnem teljes női csontváz (N° 4) egyik fele alkotta. Másik felének tárolása a 2/a jelű csomagban történt. A 2/b csomag egy 9,5—10,5 éves gyermek csontjait tartalmazta (N° 5). Feltehetően ehhez tartozik az 1/a gyűjteményi egység homlokcsonttöredéke. Az 1/a csomagban levő gyermek-femur (N° 2) a N° 5-ös csontváznak nem lehet eleme, mert ennél mindkét femur megvan. A fentiek szerint nem dönthető el teljesen egyértelműen, hogy az 1. sírban melyik egyén nyugodott. Annyi bizonyos, hogy a N° 4-es női csontváz a legteljesebb, és ezáltal a legvalószínűbb. A sírleírások mindössze egy gyermeksírről feltárájáról számolnak be. Miután a N° 5 jelű csontvázlelet

szinte teljes, igen valószínű, hogy ez egyezik meg a 2. sír egyénével. Az ember-tani vizsgálatok eredményei szerint tehát az 1. sírban feltehetően egy felnőtt nő (N° 4), a 2. sírban pedig egy 9,5—10,5 éves gyermek (N° 5) volt eltemetve. Ezek mellett még 5 egyén vázalemei (N° 1, 2, 3, 6, 7) kerültek felszínre. A 3. és a 4. sírban egyaránt nők nyugodtak (N° 8 és N° 9). Az ásás folyamán a II. szelvény 2. gödrének alján egy nő medencetöredékei (N° 10), az V. felületen a 6. gödör felett néhány női csontváz-töredék (N° 11), a II-III. szelvényben (2. gödör) pedig egy férfi töredékes koponyája és egy patella (N° 12) látott még napvilágot.

Így összesen 12 egyén töredékes és hiányos csontvázának vizsgálatáról számolhat be az embertani elemzés.

Metodika. A csontvázak nemét és elhalálozási korát a felnőttek esetében az *Acsádi és Nemeskéri* (1970) által összefoglalt szempontok szerint határoztam meg (+2 = hypermasculin, +1 = masculin, 0 = indifferens, -1 = feminin, -2 = hyperfeminin). A fiatal korúak esetében *Schour és Massler* (1941), valamint *Johnston* (1961) és *Stewart* (1954) kormeghatározásait használtam. Az osteo-metrikus vizsgálatot *Martin* (1928) mérés technikája alapján végeztem (M = Martin-szám). Az epigenetikus jellegek elemzésekor főként *Augier* (1931), *Berry* (1974), *Berry és Berry* (1967), *Brothwell* (1965), *Hooton* (1930), *Hrdlička* (*Stewart* 1952 — ‚H’ rövidítéssel), *Knussmann* (1967 — ‚KN’ rövidítéssel), *Martin* (1928), *Montagu* (1960), *Olivier* (1960) és *Sjøvold* (1977) tanulmányaira támaszkodtam. A testmagasságot (cm) *Bach* (1965), *Breitinger* (1938), *Dupertuis és Hadden* (1951), *Manouvrier* (1893), *Pearson* (1899), *Telkkä* (1950), valamint *Trotter és Gleser* (1952) módszereivel rekonstruáltam. A csontvázletek reprezentációját *Éry—Kralovánszky—Nemeskéri* (1963) útmutatásai alapján állapítottam meg. A testmagasság esetében *Szathmáry* (1976) kritériumait követtem.

A leletek vizsgálatának eredményei. N° 1 Gracilis nő (♀). Sacrum -1, linea aspera 0. Elhalálozási kor: 23—x év. Radius (d) Incisura (KN) 3, crista interossea + + + (kifejezett), keresztmetszet (H) 5. M4 = 15, M5 = 10, M5 : M4 = 66,7. Femur (d) Hajlása közepes (+ +), keresztmetszete (H) R. M6 = 25, M7 = 23, M8 = 76, M6 : M7 = 108,7 (gyenge pilaszterű). Tibia (s) A tuberositas közepes (+ +), keresztmetszete (H) 1—5. M1 = (305), M8a = 29, M9a = 25, M10b = 63, M9a : M8a = 86,2 (euryknem). A sacrum homobasal. A testmagasságot a tibia hossz méretéből öt módszerrel lehetett kiszámítani.

Módszer	Érték	Reprezentáció
Dupertuis—Hadden	152,0	0,1
Manouvrier	146,1	0,05
Pearson	146,5	0,1
Telkkä	149,8	0,05
Trotter—Gleser	150,0	0,05
ÁTLAG	148,9	

N° 2 7—9 éves korban elhalálozott gyermek bal oldali femurja. A diaphysis hossza 295 mm.

N° 3 Feltehetően gracilis férfi (♂?). Elhalálozási kor: 23—x év. *Tibia* (s) M9a=22, M10b=68, M9a :M8a=71,0 (euryknem).

N° 4 Valószínűleg az 1. sír csontváza. Neme nő (♀), szexualizációja -1,1 (pelvis major -2, pelvis minor -2, incisura ischiadica major -2, sacrum -1, caput femoris -1, linea aspera +1, clavicula 0, sulcus praeauricularis -2, scapula -1). Elhalálozási kor: 36—41 év (humerus, proximalis epiphysis II. fázis; femur, proximalis epiphysis II. fázis; facies symphysis II. fázis). *Claviculae* A tuberculum conoideum és a tuberositas elmosódó (+). M1-d=141, M6-d/s=38/37, M6 : M1-d=27,0. *Scapulae* A cavitas glenoidalis ovoid, az acromion sarló alakú (S). *Humeri* Processus supracondyloideus és perforatio nincs (0). Tuberositas közepes (+ +), fossa olecrani (KN) 3, margo lateralis (KN) 3, epicondylus medialis (KN) 'a', epicondylus lateralis (KN) 2, keresztmetszet (H) 6. M1-d=284, M2-d=280, M4-d=56, M5-d/s=21/22, M6-d/s=18/18, M7-d=60, M10-d=40, M6 : M5-d/s=85,7/81,8 (eurybrachien), M7 : M1-d=21,1 (közepesen robusztus). *Radii* Tuberositas elsimuló (0), incisura (KN) 3, a crista interossea kifejezett (+ + +), caput (KN) 1, keresztmetszet (H) 5. M1-d=(208), M1b-d=(205), M2=198, M4-d/s=16/14, M5-d/s=10/9, M5 : M4-d/s=62,5/64,3. *Ulnae* Olecranonprofil (KN) 1-8, caput (KN) 3, a crista interossea kifejezett (+ + +), keresztmetszet (H) 4. M1-d=226, M2-d=(196), M13-d/s=19/19, M14-d/s=21/22, M13 : M14-d/s=90,5/86,4. *Femora* Trochanter tertius nincs (0), a crista hypotrochanterica mérsékelt (+), fossa hypotrochanterica nincs (0), hajlása enyhe (+), keresztmetszete (H) R. M6-s=29, M7-s=25, M9-d/s=30/31, M10-d/s=27/27, M18-d/s=42/43, M19-d/s=42/41, M6 : M7-s=116,0 (közepes pilaszterű), M10 : M9-d/s=90,0/87,1 (eurymer). *Tibia* (d) Keresztmetszet (H) 3. M10b=72. *Calcaneus* (s) M9=29. *Tali* M1-d/s=48/48, M4-d=32. *Sacrum* Homobasal. M5=111. *Pelvis* M24=126. A testmagasságot hat módszerrel számíthattam ki. Az eredmények a következők.

Módszer	Humerus-d	Radius-d	Ulna-d	ÁTLAG	Reprezentáció
Bach	158,6	156,4	—	157,5	0,3
Dupertuis-Hadden	154,7	156,8	—	155,8	0,3
Manouvrier	149,7	151,6	152,3	151,2	0,3
Pearson	149,7	150,8	—	150,3	0,3
Telkkä	148,7	151,8	149,3	149,9	0,3
Trotter-Gleser	153,3	153,5	154,3	153,7	0,3
ÁTLAG	152,5	153,5	152,0	153,1	

A gracilis nő arányos felső végtagú.

N° 5 A 2. sír csontváza. Elhalálozási kora 9,5—10,5 év. C_{inf} rad. 3/5, $P_{1 inf}$ rad. 1/2, $M_{1 inf}$ 1/1. A femur diaphysise cca. 265 mm.

N° 6 Meglehetősen robusztus férfi (♂) postcranialis vázmaradványai (clavicula + 1). Elhalálozási kor: 23—55 év (a femur trochanter majorját lehet csak vizsgálni, itt II-III. fázisú elváltozások vannak). *Radius (s)* Tuberositása közepes (+), incisura ulnaris (KN) 3, a crista interossea kifejezett (+++), caput (KN) 4. $M1=238$, $M1b=235$, $M2=225$, $M4=15$, $M5=11$, $M5:M4=73,3$. *Femur (d)* A trochanter tertius mérsékelt (+), a crista és fossa hypotrochanterica szintén mérsékelt (+), keresztmetszete (H) R. $M9=31$, $M10=21$, $M10:M9=67,7$ (hyperplatymer). *Tibia (d)* Keresztmetszet (H) 2. $M8a=34$, $M9a=20$, $M10b=70$, $M9a:M8a=58,8$ (platyknem). *Fibulae* Keresztmetszet (H) 2. A végtagelemek lapultsága ennél az egyénnél kifejezett. Testmagassága a radius méreteiből mind a hat eljárással kiszámítható.

Módszer	Érték	Reprezentáció
Breitinger	166,8	0,2
Dupertuis—Hadden	170,1	0,2
Manouvrier	163,7	0,1
Pearson	163,8	0,2
Telkkä	166,7	0,1
Trotter—Gleser	169,0	0,1
ÁTLAG	166,7	

N° 7 Robusztus férfi (♂) töredékes tibiája. A N° 6-os csontvázhhoz hasonló variáns. Elhalálozási kora 23—x év.

N° 8 A 3. sír csontváza. Igen gracilis nő (♀). A N° 4-es csontvázhhoz hasonló. Szexualizációja -1,9 (processus condyloideus capitulum mandibulae -2, pelvis major -2, incisura ischiadica major -2, sacrum -2, caput femoris -2, linea aspera -2, clavicula -1, sulcus praeauricularis -2). Elhalálozási kor: 35—55 év (femur, proximalis epiphysis II. fázis). *Claviculae* Tuber conoideum és tuberositas elmosódó (+). $M6-d/s=33/33$. *Radius (d)* A tuberositas elsimuló (0), incisura (KN) 3, crista interossea közepes (++), caput (KN) 1, keresztmetszet (H) 5. $M1=207$, $M1b=206$, $M2=200$, $M4=14$, $M5=9$, $M5:M4=64,3$. *Femur (d)* A trochanter tertius mérsékelt (+), crista hypotrochanterica nincs (0), fossa hypotrochanterica nincs (0), keresztmetszet (H) R. $M1=388$, $M2=385$, $M3=370$, $M6=23$, $M7=24$, $M8=74$, $M9=27$, $M10=25$, $M18=39$, $M19=40$, $M6:M7=95,8$ (pilaszter nélküli), $M10:$

M9=92,6 (eurymer). *Fibula (s)* keresztmetszet (H) 1. *Sacrum* Homobasal. M1=114, M2=106, M5=105, M2:M1=93,0, M2:M5=101,0. A testmagasságot hat módszerrel rekonstruálhattam.

Módszer	Radius-d	Femur-d	ÁTLAG	Reprezentáció
Bach	156,6	155,9	156,3	0,4
Dupertuis-Hadden	156,4	153,0	154,7	0,4
Manouvrier	150,8	147,0	148,9	0,3
Pearson	150,4	148,3	149,4	0,4
Telkkä	152,3	149,3	150,8	0,3
Trotter-Gleser	153,0	150,0	151,5	0,3
ÁTLAG	153,3	150,6	151,9	

N° 9 *Gracilis* nő (♀) csontvázmaradványai. Szexualizációja -0,7 (*tuber frontale et parietale* +1, *processus mastoideus* -2, *corpus mandibulae* +1, *processus condyloideus capitulum mandibulae* -2, *caput femoris* -2, *linea aspera* 0). Elhalálózási kor: 30-60 év (oblit. koef.: 2,2). *Cranium* Foramen parietale nincs (0), tori auditivi ovalis occipitalis lapultsága ívelt (C), a fossa digastrica vonalnyi (+), a mandibulaalak U-forma, ossa vormiana 1 db. (s. lambd.-d).

N° 10 A N° 4-es csontvázhoz hasonló gracilitású nő (♀) *pelvistöredéke*. Elhalálózási kor: 23-x év.

N° 11 *Gracilis* nő (♀) csontvázának töredékei (inion -2). Elhalálózási kor: 23-40 év (oblit. koef.: 0,2).

N° 12 Mérsékeltten erőteljes férfi (♂). Szexualizáció +0,1 (*tuber frontale et parietale* +1, *processus mastoideus* +1, *protuberantia occipitalis externa* -1, *squama occipitalis* -1, *margo supraorbitalis et orbita* +1, *corpus mandibulae* -1, *angulus mandibulae* 0, *processus coronoideus capitulum mandibulae* +1). Elhalálózási kor: 30-60 év (oblit. koef.: 2,0). *Cranium* N. verticalisban ovoid, n. occipitalisban házforma. A homlokprofil gyengén dőlt, *sulcus transversus* nincs (0), az *arcus superciliaris* osztott, a *linea temporalis* alacsonyán elsimuló, foramen parietale nincs (NN), a tori auditivi közepes, ovoid (++) , mérsékletesen planoccipital. Os interparietale (25×10 mm) a lambda mérőpont mellett, komplikált varratokkal átszőve. M1c=188, M8=132, M17=117, M27=(111), M28/1=72, M30=(103), M31/1=62, M70-d=60, M71-d=33, M79-d=125°. *Patella (d)* M1=42, M2=45.

Általános jellemzés. A tiszai kultúra Szerencs-Taktaföldváron feltárt csontvázletei kvantitatív és kvalitatív szempontok szerint egyaránt homogének. A postcranialis vázra az alacsony abszolút méretek és a gracilitás a jellemző. Olyan migrációs hullámok csontvázleteire emlékeztetnek, melyek a Balkán, vagy a Maditerráneum felől érkeztek a Kárpát-medencébe. A hasonló korú dél-magyarországi leleteknél ez nem domborodik ki ehhez hasonló mértékben. A sekunder nemű jellegek a feminin fokozatok felé variálnak. Az epigenetikus jellegek viszonylag szűk variációjúak. Megnyilvánul ez a radius incisura ulnarisánál, a crista interossea esetében, vagy például a femur trochanter tertiusának, a crista és fossa hypotrochantericának kifejezettségében. A testmagasság (megítélésére a nők esetében nyílik jobb lehetőség) alatta marad a neolitikus átlagnak. A különbség a középső- és későneolitikus népeiségekkel összehasonlítva nagyobb (vö.: Szathmáry 1975). A tiszai kultúrának az Alföld déli részén élt népessége is jelentősen magasabb termetű (vö.: Farkas 1975). A koponyavarratok elcsontosodási sorrendje két leletnél figyelhető meg (N° 9, 12). Érdekes, hogy mindkét esetben a sutura coronalis teljesen elcsontosodott, a sutura lambdoidea pedig teljesen nyitott. A sutura sagittalis első felében az obliteráció megindult. Ez a jelenség azért érdemel megkülönböztetett figyelmet, mert a Todd és Lyon (1924, 1925) által megfigyelt elcsontosodási sorrendtől jelentősen eltér, és ezáltal a népesség biológiai-genetikai státusára jellemző lehet. A koponyavarratok elcsontosodási sorrendje pedig a koponyaalkat kialakulásában is lényeges szerepet játszik. Sajnos a koponyajellegek elemzését a töredékes és hiányos leletek nem teszik lehetővé, így e rövid elemzés főként a postcranialis vázon végzett megfigyeléseken nyugszik. A bővebb összehasonlítást pedig nehezíti, hogy ezekre vonatkozóan minimális adat áll rendelkezésre.

IRODALOM

- Acsádi, Gy., Nemeskéri, J. (1970): History of Human Life Span and Mortality. Akadémiai, Budapest.
- Augier, M. O. (1931): Squelette cephalique. In: Poirier, P., Charpy, A. (eds.), Traité d'Anatomie Humaine. Masson et Cie, Paris, 1/4: 89—654.
- Bach, H. (1965): Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skelette. Anthropol. Anz., 29: 12—21.
- Berry, A. C. (1974): The use of non-metrical variations of the cranium in the study of Scandinavian population movements. Am. J. Phys. Anthropol., 40: 345—358.
- Berry, A. C., Berry, R. J. (1967): Epigenetic variation in the human cranium. J. Anat., 101: 361—379.
- Breitingner, E. (1938): Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen. Anthropol. Anz., 14: 249—274.
- Brothwell, D. R. (1965): Digging up Bones. British Museum, London.
- Dupertuis, C. W., Hadden, J. A. (1951): On the reconstruction of stature from long bones. Am. J. Phys. Anthropol., 9: 15—53.
- Éry, K. K., Kralovánszky, A., Nemeskéri, J. (1963): Történeti népeiségek rekonstrukciójának reprezentációja. — A representative reconstruction of historic populations. Anthropol. Közl., 7: 41—90.
- Farkas, Gy. (1975): A Dél-Alföld őskorának paleoantropológiája. Kandidátusi értekezés, Szeged (kézirat).
- Hooton, E. A. (1930): The Indians of Pecos Pueblo: a study of their skeletal remains. Papers of the Southwestern Expedition 4. Yale Univ. Press, New Haven.
- Johnston, F. E. (1961): Sequence of Epiphyseal Union in a Prehistoric Kentucky Population from Indian Knoll. Hum. Biol., 33: 66—81.
- Kemenczei, T. (1968a): Szerencs In: Archäologische Forschungen im Jahre 1967. Arch. Ért., 95: 129.

- Kemenczei, T.* (1968b): Szerencs. Rég. Füzt., 1/21: 16.
- Kemenczei, T., Végh, K. K.* (1969): A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai 1967-ben. HOMÉ, 8: 505—514. (pp. 511—512.)
- Korek, J.* (1973): A tiszai kultúra. Kandidátusi értekezés, Budapest (kézirat) pp. 88—102, pp. 388.
- Knussmann, R.* (1967): Humerus, Ulna und Radius der Simiae. Bibl. Prim., 5. Karger, Basel—New York.
- Manouvrier, L.* (1893): La détermination de la taille d'après les grands os des membres. Mém. de la Soc. d'Anthrop. de Paris, 4: 347—402.
- Martin, R.* (1928): Lehrbuch der Anthropologie. 2. Aufl. 2. Bd. Fischer, Jena.
- Montagu, M. F. A.* (1960): An Introduction to Physical Anthropology. Springfield, Illinois. 3rd ed.
- Olivier, G.* (1960): Pratique Anthropologique. Vigot Frères, Paris.
- Pearson, K.* (1899): On the reconstruction of the stature of prehistoric races. Math. Contrib. to the Theory of Evolution, V. Phyl. Transact. of the Roy. Soc., 192/A: 169—244.
- Schour, I., Massler, M.* (1941): The Development of the Human Dentition. J. Am. Dent. Ass., 28: 1153—1160.
- Sjövold, T.* (1977): Non-metrical divergence between skeletal populations. OSSA, 4, (s. 1.) Univ. Stockholm, Solna.
- Stewart, T. D.*—ed. (1952): Hrdlička's Practical Anthropometry. Winstar Inst., Philadelphia. 4th ed.
- Stewart, T. D.* (1954): Sexdetermination in the skeleton by guess and by measurement. Am. J. Phys. Anthrop., 12: 385—392.
- Szathmáry, L.* (1975): Az újkőkortól az Árpád-kor végéig (i.sz. 13. sz.) Magyarországon élt népességek természetének rekonstrukciója. — Die Körperhöhenrekonstruktion der Bevölkerung auf dem Gebiet Ungarns von Neolithikum bis zum 13. Jahrhundert u.Z. Doktori disszertáció, KLTE, Debrecen (kézirat).
- Szathmáry, L.* (1976): A testmagasság rekonstrukciójának metodikai kérdései. — Methodische Fragen zur Rekonstruktion der Körperhöhe. Anthrop. Közl., 20: 145—163.
- Telkkä, A.* (1950): On the prediction of human stature from the long bones. Acta Anat., 9: 103—117.
- Todd, T. W., Lyon, D. W.* (1924): Endocranial suture closure. Part I: Adult males of White stock. Am. J. Phys. Anthrop., 7: 325—384.
- Todd, T. W., Lyon, D. W.* (1925): Cranial Suture Closure. Part II: Ectocranial closure in adult males of White stock. Am. J. Phys. Anthrop., 8: 23—71.
- Trotter, M., Gleser, G. C.* (1952): Estimation of stature from long-bones of American Whites and Negroes. Am. J. Phys. Anthrop., 10: 463—514.

SPÄTNEOLITHISCHE (THEIß—KULTUR) SKELETTFUNDE AUS SZERENCSTAKTAFÖLDVÁR

(Auszug)

Am Fundort der Theiß-Kultur bei Szerencs-Taktaföldvár wurden 4 Gräber ausgegraben. In diesen Gräbern waren keine archäologischen Funde zu finden. Der Verfasser hat die anthropologische Untersuchung des Materials und einiger Spurenfunde (Skelettfragmente) dieser 4 Gräber (1. Grab=N° 4, 2. Grab=N° 5, 3. Grab=N° 8, 4. Grab=N° 9) gemacht. Die Skelettfunde gehörten gesamt 12 Personen.

Index	Geschlecht	Todesalter (Jahre)	Repräsentation des Skelettes	
			Qant.	Qal.
N° 1	Weib	23—x	0,1	0,05
N° 2	—	7—9	0,05	0,1
N° 3	Mann (?)	23—x	0,05	0,05
N° 4	Weib	36—41	0,2	0,15
N° 5	—	9,5—10,5	0,8	0,7
N° 6	Mann	23—55	0,1	0,1
N° 7	Mann	23—x	0,05	0,05
N° 8	Weib	35—55	0,1	0,1
N° 9	Weib	30—60	0,1	0,1
N° 10	Weib	23—x	0,05	0,05
N° 11	Weib	23—40	0,05	0,05
N° 12	Mann	30—60	0,1	0,1

Die anthropologische Untersuchung der fragmentalen und mangelhaften Skeletten konnte sich hauptsächlich auf die postkranialen Skelette ausweiten. Dies sind ziemlich homogen, grazil und mit niedrigen Absolutwerten zu charakterisieren. So erinnern an Skelettfunde solcher Migrationswellen, welche von dem Balkan oder mediterranen Gebieten ins Kárpátenbecken gezogen sind. Die epigenetischen Charaktere variieren im engen Bereich, bez. sind weniger differenziert. Die sekundären Geschlechtcharaktere sind im allgemeinen nicht ausgeprägt, bez. zeigen zur Feminität eine Eignung. Die rekonstruierte Körperhöhe bleibt unter dem Neolith-Mittelwert. Die Bevölkerungen der Theiß-Kultur, die am südlichen Teil des Alfölds gelebt haben, sind bedeutend höheren Wuchses.

László Szathmáry